Küçük Mecmua Yazıları

Ziya Gökalp

Hazırlayan
Dr. Ali Duymaz

ÖTÜKEN

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
"Küçük Mecmua" Yazıları Üzerine 11

Musahabeler ve Makaleler

Musahabeler 27
Felsefe Yazıları 173
İçtimaiyat Yazıları 193
Tarih Yazıları 235
Halkiyat Ve
Kavmiyat Yazıları 263
Lisan Ve Istılah Yazıları 279
İktisadiyat Yazıları 289
Siyasiyat Yazıları 295
Ruhiyat Yazıları 313
Diğer Yazıları 315

Türk Devletinin Ve Ailesinin Tekâmülü

İçtimaiyat: Türk Devletinin Tekâmülü 329
İçtimaiyat: Türk Ailesinin Tekâmülü 429

Halk Masalları -Tarihî Hikâyeleri- Şiirleri

Halk Masalları 437
Tarihî Hikâyeleri 531
Şiirleri 545

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü .....

SUNUŞ

Geçen yüzyılın başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphe yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. *"Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır"* diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlamasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyasetle de irtibat hâlinde olmuştur. Yaptığı araştırmalar ve yayımladığı eserler, onu üniversiteye çekerken siyasetle olan ilişkileri nedeniyle hapishane ve sürgün

yılları da yaşamak zorunda kalmıştır. Diyarbakır'da otuz üç sayı çıkan *Küçük Mecmua*'nın hemen her sayısında araştırma yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Ziya Gökalp, diğer yandan *Türk Yurdu*, *Halka Doğru*, *Türk Sözü*, *İslâm Mecmuası*, *İçtimâiyyat Mecmuası*, *Millî Tetebbûlar Mecmuası*, *Yeni Mecmua* gibi çeşitli dergilerde de yazılar yazmaya devam etmiştir. Atatürk'ün de isteğiyle *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesi'nde yazılar yazmış, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve kültür politikalarının geliştirilmesinde siyasî kadrolara önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'de Türklük, İslamlık ve Batılılaşma gibi kavramları "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabıyla tartışmaya açmış; Türkçülüğün tarihi, hars, medeniyet, millî vicdan, millî tesanüt kavramlarının izahını ve dilde, dinde, ahlakta, hukukta, felsefede, siyasette Türkçülüğü "Türkçülüğün Esasları" başlıklı çalışmasında anlatmıştır. Ölümünden sonra basılabilen "Türk Medeniyeti Tarihi" adlı kitabı ise Türklerin dini, bilimi, felsefesi, devlet ve aile yapısı üzerine hazırlanmış ciddi bir çalışmasıdır.

Gökalp 24 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir. 2014 yılı vefatının 90. yılıdır. Asırlık döngü ve kırılmalara uğramadan önce geçmişin tecrübelerini birinci elden eserlerden okumak -her ne kadar okuyup hafızamızı canlı tutan bir toplum olmasak da- her halde yeni sıkıntılara karşı tedbir geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Bu çerçevede Prof. Dr. Mustafa Özsarı, Prof. Dr. Salim Çonoğlu ve Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin'le birlikte Gökalp'ın eserlerinin yeniden basımını bir proje olarak Ötüken Neşriyat'a götürdüğümüzde Nurhan Alpay Bey'in sıcak ve samimi ilgisiyle karşılaşmamız, eserlerin hazırlanmasında bize yol yordam göstermesi, düşüncelerimizde yalnız olmadığımızı göstermiş ve bizi teşvik edici olmuştur. Ötüken Neşriyat'ın gayretli editörü Kadir Yılmaz Bey de kitapların takibi konusunda ısrarıyla bu çalışma-

ların gün ışığına çıkmasında faydalı olmuştur. İlk etapta Gökalp'ın en temel dört eserini, yani *Türkçülüğün Esasları*, *Türk Medeniyet Tarihi*, *Türk Töresi* ve *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*'ı yayına hazırladık. Daha sonra ise *Kızıl Elma*, *Yeni Hayat* ve *Altın Işık* yayımlandı. Bu tür mensur eserlerde Nurhan Alpay Bey'in, yayınevi olarak İsmail Gaspıralı serisinde uyguladıkları yöntemi tavsiye etmesiyle, metinlerin bütünlüğünü bozmadan parantez içi açıklamalarla Gökalp'ı hem aslından okuma hem de küçük desteklerle anlama esaslı bir yöntem uygulamaya çalıştık. Gökalp'ın manzum eserlerinde ise şiirlerin anlam ve ahenk bütünlüğünü bozmamak için bilinemeyecek kelimelerin anlamlarını dipnotlarda vermenin daha doğru olacağını düşündük. Ayrıca Gökalp'ın daha önce muhtelif dergilerde yayımladığı ve sonradan kitaplaştırdığı yazı ve şiirlerini de bir çeşit tenkitli basım sayılabilecek biçimde karşılaştırmalar yaparak dipnotlarla açıklama yoluna gidilmiştir. Daha geniş açıklama ve ayrıntı gerektiren durumlarda kullanılmak üzere her eserin sonuna birer "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" eklemeyi de amaca uygun gördük. Çünkü Gökalp'ı okumak sadece kelimelerin karşılıklarını bulmak ve bilmekle mümkün değildir, onun bilimsel terminolojisini ve özellikle eserlerinde çok sık kullandığı Batı ve Doğu'nun temel eser ve isimlerini tanımak da gerekecektir

Gökalp'ın eserlerini yayımlayan Kültür Bakanlığı'nın kitaplarının bugün artık baskısı tükenmiştir. Gökalp'ı yeniden yayımlayan birçok yayınevi ise sadeleştirilmiş metinler neşretmektedir. Oysa bugün Gökalp'ın eserlerinin ilk baskıları da dâhil olmak üzere eski yazı metinlere daha rahat ve kolay ulaşabiliyoruz, internet ortamı önümüze son derece geniş bir bilgi ve kaynak birikimi seriyor.

Özellikle günümüzde yüzeysel, popüler ve politik bilgi kaynakları karşısında savunmasızca bilgi kirliliğine maruz kalmaları ve dolayısıyla millî kültür ve medeniyet ta-

rihi konularında kimlik buhranı yaşamaları muhtemel ve mümkün olan gençlerin Gökalp okuması elzemdir. Aslında yaklaşık yüz yıl öncesinden, günümüz gençlerine, meraklılara, bilim ve düşünce dünyasından araştırmacılara, kısacası geniş bir okuyucu kitlesine Gökalp, Gökalp'ın eserleri "değişen bir şey yok" demek istiyor. Okuyucuyu Gökalp'la baş başa bırakıp Gökalp'ın bütün eserlerinin yeniden yayımlanmasının Ötüken Neşriyat'a pek yakıştığını vurgulamak istiyoruz.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ
Ziya Gökalp Bütün Eserleri
Yayına Hazırlama Kurulu Adına

"KÜÇÜK MECMUA" YAZILARI ÜZERİNE

"Küçük Mecmua", Ziya Gökalp tarafından 5 Haziran 1922 (15 Şevval 1340-5 Haziran 1338) tarihinde Diyarbakır'da yayımlanmaya başlamış, 33 sayı çıktıktan sonra 5 Mart 1923 tarihinde yayın hayatına son vermiştir. Daha doğrusu Ziya Gökalp'ın iki yıllık Malta sürgünü dönüşünde İstanbul ve Ankara'da gerekli ilgiyi bulamayışı üzerine gittiği memleketi Diyarbakır'da, zamanın "Matbuat Umum Müdürü" olan arkadaşı Ahmet Ağaoğlu'nun aracılığıyla Ankara hükümetinin maddî yardımı alınarak çıkarılmış; Gökalp'ın Telif ve Tercüme Heyeti reisliği görevine getirilip Ankara'ya gidişiyle de yayınına son vermiştir. Derginin yayın tarihi Hicrî ve Rumî takvime göre ayrı ayrı verilmiştir. Derginin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü olarak Ziya Gökalp'ın ismi geçerken idarehanesi olarak ise "Diyarbekir Hükümet Dairesinde Vilayet Matbaası" adres olarak verilmektedir. Dergi başlığının altında "Haftada bir çıkar ilmî, edebî, siyasî, iktisadî mecmuadır" kaydı düşülmüştür. Pazartesi günleri çıkan haftalık *Küçük Mecmua* dergisinin bazı sayıları (20, 22, 30, 31, 33. sayılar) gecikmeli olarak on beş günde bir çıkabilmiştir. Dergide ağırlıklı olarak Ziya Gökalp'ın yazıları yer almakla birlikte Ali Nüzhet Göksel ve Binbaşı Halis Bey başta olmak üzere Ali Canip (Yöntem), Cahide Vehbi, İhsan Hâmid (Tigrel), Hâmid Zülfü (Tig-

rel), Edip Feyzi, Dr. Gafur Nüzhet ile kızı Nezihe Gafur, Harputlu Fethi, Dr. İbrahim Halil, Çubukçuzade Mehmed Sıdkı (Akozan), Mustafa İskender, Mustafa Şevki (Ekinci), Osman Recai (Ocak), Recep Ferdi, Reşat Hayreddin, Said Nazif (Ozankan) ve Yahya Saim (Ozanoğlu) gibi çoğu bugün için bilinmeyen isimlerin yazıları da yayımlanmıştır. Ayrıca Albay Basri Bey de Çelik ve Demir müstear adıyla genellikle "Kahramanlık Sayfası" üst başlığı altında yazılar ve şiirler yayımlamıştır. Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua*'nın sayılarından birden çok yazı yazdığı için İşçi Kızı, Genç Yolcular, Büyük Baba gibi farklı adlar da kullanmıştır. Dergide şiir, hikâye, sohbet tarzlarında edebî metinlerle masal, fıkra, türkü gibi halk edebiyatı ürünlerinin yanı sıra tarih, felsefe, ekonomi, siyaset, sosyoloji, sanat tarihi gibi çok çeşitli alanlarda yazılar yayımlanmıştır.

İstanbul'u işgal eden İngilizler tarafından sürdün edildiği ve iki yıl kaldığı Malta'dan, Londra Konferansındaki anlaşma ile kurtulan Ziya Gökalp, 19 Mayıs 1921'de İstanbul'a dönmüş, 13 Haziran 1921'de ise Ankara'ya geçmiştir. Bu sırada Yunus Nadi'nin çıkardığı "Yeni Gün" gazetesinde makaleler yayımlayan Gökalp, aynı yılın sonbaharında Diyarbakır'a geçmiş, daha sonra damadı olacak edebiyat öğretmeni Ali Nüzhet'le birlikte bir özel "İçtimaiyat Dershanesi" kurmuş, Numune Mektebi binasında haftada iki gün felsefe ve sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır. Bir yandan ilgili gençlere dersler verirken diğer yandan dergi çıkarma hazırlıklarına girişen Ziya Gökalp, Diyarbakır'da "Küçük Mecmua"yı maddî sıkıntılar içerisindeyken çıkarmaya başlamıştır. Derginin çıkışında ve devamında büyük katkıları olan damadı Ali Nüzhet Göksel'in ifadelerine göre Ziya Gökalp, derginin masraflarını karşılamak için Ankara'daki kütüphanesini Maarif Vekâletine satmak zorunda kalmıştır. Zamanın Matbuat Umum Müdürü olan Ağaoğlu Ahmet Bey, dergi masrafları için ayda üç yüz lira gönde-

receğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın derginin çıkışından memnun olacağını beyan etmiş, ancak vaat ettiği üç yüz liralık desteği sadece bir defa gönderebilmiştir. Yani Gökalp, ancak çok sevdiği kütüphanesini satarak "Küçük Mecmua"yı çıkarabilmiştir. Ziya Gökalp'ın adını "Mefkûre" olarak düşündüğü dergi, devrin vali vekili Cevat Paşa'nın "dergiye halkın da anlayacağı bir ad verilmesinin daha iyi olacağını" söylemesi üzerine "Küçük Mecmua" olmuştur. Bu sırada dergi için düşünülen adlardan biri de "Yeni Hilal"dir. Ancak "Küçük Mecmua"da karar kılınmıştır. Nitekim "Küçük Mecmua" kapandıktan sonra damadı Ali Nüzhet Göksel, Diyarbakır'da Gökalp'ın düşüncelerini benimseyen "Yeni Hilal" adlı bir dergiyi 22 sayı çıkarmıştır. Çıkışı son derece olumlu karşılanan "Küçük Mecmua", o yıllarda başlamış olan Kurtuluş Savaşı'nın ve bu savaş sonunda kurulacak olan yeni devletin bir anlamda fikir organı olmuştur. Bu yüzden Mustafa Kemal Atatürk, İzmir'de yaptığı bir basın toplantısında *"Ziya Gökalp'ın Küçük Mecmuası inkılâbımıza büyük hizmetlerde bulunmuştur"* demiştir. Aynı şekilde devrin önde gelen sanat ve düşünce adamları da dergiyi takdir etmişlerdir. Mesela Yakup Kadri Karaosmanoğlu *"Devrin bu büyük adamı, bu mecmuasıyla yepyeni bir âlemin altın kapılarını açıyor"* cümlesini kullanırken Falih Rıfkı Atay, *"Bu mecmua, matbaacılığın en zor şartları içinde çıkıyor. Hurûfatı bozuk, baskısı fena, kâğıdı âdidir. Fakat Ziya Gökalp'ın ruhundaki kutsal ateş bu dergi yolu ile bize kadar geliyor, ruhlarımızı heyecanlandırıyor."* demiştir. 1923 yılında Ziya Gökalp'ın, Telif ve Tercüme Encümeni başkanlığına atanıp Ankara'ya gitmesiyle dergi kapanmıştır.

Ziya Gökalp'ın biyografisi açısından ele alındığında derginin, Gökalp'ın neredeyse tamamı kendi eseri olan ve olgunluk döneminde kaleme aldığı yazılarından oluştuğu gözlemlenebilir. Çünkü Gökalp, bu dergide yayımladığı yazılarının, derlediği masalların, kaleme aldığı şiir ve oyun-

ların önemli bir kısmını daha sonra kitap halinde yayımladığı eserlerine de almıştır. Ayrıca Gökalp, bu dergide yerel ve güncel siyasî, kültürel ve edebî olaylar hakkındaki düşünceleriyle birlikte din, felsefe, halkbilimi, sosyoloji, tarih gibi bilim alanlarında üst seviyede analizler de neşretmiştir. Bilhassa tarih ve folklor (halkiyat) bilimlerinin usulleriyle ilgili teorik yazıları alanlarının ilk ve öncü yazılardır. Bu yazılarında bir yandan derlemenin önemine değinen Gökalp, öte yandan derleme faaliyetlerini ya bizatihi kendisi yapmış ya da çevresindeki heyecanlı gençlere yaptırmış ve derlenen ürünleri derginin sayfalarında yayımlamıştır. Diyarbakır'da son derece kıt imkânlarla basılan dergi, İstanbul'daki sansüre rağmen büyük ilgi görmüş, İstanbul ve Anadolu'da yayımlanan başka dergi ve gazeteler Gökalp'ın "Küçük Mecmua"daki yazılarını alıntılamışlardır. Yayın tarihi aralığı Kurtuluş Savaşı yıllarına rastlayan "Küçük Mecmua", Millî Mücadele'yi de hararetle desteklemiştir.

Küçük Mecmua'daki yazılar genellikle bir üst başlık altında yer almışlardır. Biz de yazıları, bu başlıklama sistemine mümkün mertebe sadık kalmaya özen göstererek üç bölüm halinde düzenledik.

Bu eserde yer alan yazıların ilk bölümünü "Küçük Mecmua"nın başyazıları ve "bilimsel" içerikli makaleleri oluşturmaktadır. Yani ilk bölüm "Musahabeler ve Makaleler" başlığı altında toplanmış olup derginin ilk sayfalarında yer alan yazılar, yani başyazılar ile değişik alanlardaki ilmî makalelerinden oluşmaktadır. Gökalp'ın "Musahebeler" üst başlığı altında yazdığı ve o günün gündemini teşkil eden konulardaki yazıları aslında bugün için de güncelliğini büyük ölçüde korumaktadır. İngilizlerin siyasî faaliyetleri gibi o günün sıcak gündeminde "güncel" gibi görünen yazılara bakınca, okuyanda bugün de değişen fazla bir şey olmadığı kanısı uyanıyor. Ayrıca Gökalp'ın "Doğu Sorunu"na dair yaklaşımlarını ve çözüm önerilerini "Millet Nedir?", "İs-

timlal" gibi yazılarında bulabilmekteyiz. Aynı şekilde "hilafet" meselesini ele aldığı bir dizi yazıda Gökalp'ın konuya büyük bir vukufiyetle yaklaştığı ve "hilafet"in ara dönemdeki çözüm yöntemine dair olumlu yaklaşımları dikkati çekmektedir. Bilhassa Ortadoğu'da süregelen hadiselerin aradan 100 yıl gibi bir süre geçmekle birlikte neredeyse aynı biçimde cereyan ediyor oluşu şaşkınlık uyandırıcıdır. Gökalp'ın teşhis ve çözüm önerileri bu noktada da hemen hemen aynı oranda geçerliliğini korumaktadır.

"Musahabeler"den sonraki kısımda Gökalp'ın içtimaiyat, felsefe, tarih, halkiyat, kavmiyat, lisan ve ıstılah, iktisadiyat, siyasiyat, ruhiyat gibi çeşitli "bilim"lere dair makaleleri yer almaktadır. Biz bu "makaleler"i de Gökalp'ın koyduğu üst başlıklarına riayet ederek belirli konu bütünlüğü içinde sıraladık. Gökalp'ın özellikle ıstılah yani terim meselesini ele aldığı yazıları son derece önemlidir. Gökalp burada terim ve kavramların Türkçe ve Fransızcalarını karşılaştırmalı olarak ele alırken aralarındaki ince farklara ustalıkla temas etmektedir. Terminoloji problemine dikkat çeken Gökalp, ayrıca "temsil-temessül" gibi pek çok yeni terim ve kavramlar da üretmektedir. Bu makalelerde dikkat çeken bir yön ise faydalandığı kaynakların çeşitliliğidir. Gökalp, gerek Doğu gerekse Batı kültür, edebiyat ve bilimini çok yakından takip eden bir aydındır. Zira referans olarak kullandığı kaynaklar, bugün bile Türk aydınının pek haberdar olmadığı kaynaklardır. Eserin sonuna eklediğimiz "İsimler ve Kavramlar Sözlüğü" bunu net biçimde gösterecektir. Kısacası Gökalp, "Musahabeler ve Makaleler" adını verdiğimiz bu yazılarında, ülkenin o günkü sorunlarına aklî ve bilimsel çözüm önerileri getirmekte, ancak bunları yaparken ülkesinin ve milletinin hassasiyetlerini ön planda tutan bir anlayışı benimsemektedir. Aradan yüzyıl geçmesine rağmen ülke ve dünya gündeminde değişen pek bir

şey olmadığını görmek de işin bir başka şaşırtıcı boyutudur.

Gökalp'ın "İçtimaiyat" üst başlığı altında kaleme aldığı ve daha önce müstakil kitap olarak da yayımlanan "Türk Devletinin Tekâmülü" ile "Türk Ailesinin Tekâmülü" seri yazılarını da ayrı bir bölüm halinde düzenledik. Ziya Gökalp'ın *Küçük Mecmua*'nın 4. sayısından itibaren "İçtimaiyat: Türk Devletinin Tekâmülü" üst başlığı altında yayımlamaya başladığı seri yazıları, 28. sayıdaki son yazısıyla tamamlanmıştır. 26. sayıda bu başlık altında herhangi bir makalesi bulunmayan Gökalp'ın, söz konusu başlık altında toplam 24 yazısı yayımlamıştır. "Türk Devletinin Tekâmülü" adlı yazı serisi, aslında Ziya Gökalp'ın *Türk Medeniyeti Tarihi* adlı eserinin öncül yazılarından oluşmaktadır. Gökalp, bu yazılarında yaptığı değişiklikler ve eklemelerle daha sonraki dönemde *Türk Medeniyeti Tarihi*'ni kaleme almıştır. Bu yüzden bu yazılar, bir anlamda *Türk Medeniyeti Tarihi*'nin provası sayılmalıdır. Bu yazılarla *Türk Medeniyeti Tarihi* adlı eseri metin bağlamında mukayese etme imkânı elbette yoktur. Çünkü bazı bölümlerde benzerlik, hatta aynılık olsa bile *Türk Medeniyeti Tarihi* müstakil bir eser olarak yazılmıştır, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu yazılar ancak bu muhteşem eserin öncülleri olarak kabul edilebilir. Gökalp'ın bu yazı serisinin özeti onun şu cümlelerinde mevcuttur: *"Türk, devlet teşkilatından mahrum kalınca, yalnız aile teşkilatıyla yaşayamaz, mahvolur. Türkler, en eski zamanlardan beri, devlet teşkilatını, aile teşkilatının fevkine çıkarmışlardır. Türk hukuku da bu esasa müstenit olarak vücuda gelmiştir."* Bu cümlelerinden de görüleceği üzere Gökalp, devlet kavramını Türklerin varoluş biçimi olarak algılamaktadır. Gökalp'ın yazıları işte bu çerçeve içinde boy yapısından sultanlığa kadar Türk devlet anlayışının geçirdiği bütün süreçleri mukayeseli olarak ele almakta, Türklerin tarih boyunca oluşturdukları aşiretten devlete bütün sosyal ya-

pılanmalara bütüncül bir bakış açısı getirmektedir. Hatta yazı serisinin son makalelerinde onun şimdiye dek üzerinde pek durulmadığı için arka planda kalmış bir yönü, dilci özelliği öne çıkmaktadır. Türk boylarının isimlerinde yer alan ekler, kökler ve önekleri inceleyen ve boy adları arasında -bugün için bilimselliği tartışmalı olsa bile- filolojik paralellikler kuran Gökalp, Türk halkları arasındaki yakınlıklara sosyolojik, etnolojik, tarihsel ve kültürel yaklaşımlar yanında filolojik açıdan da bakmayı denemiştir.

Ziya Gökalp'ın "Türk Devletinin Tekâmülü" başlığı altında yayımladığı seri yazıları *Küçük Mecmua*'nın hemen sonrasında *Dergâh* mecmuasında da yayımlanmıştır; hatta "yayımlanmıştır" sözü yerine "iktibas edilmiştir" sözünü kullanmak daha yerinde olacaktır. Çünkü *Küçük Mecmua*'da yayımlanan bir yazı birkaç ay sonra *Dergâh*'ta yayınlanmaktadır. Gerçi *Küçük Mecmua*'daki aynı üst başlık altındaki bütün makaleler *Dergâh*'ta aynı sırayla ve eksiksiz biçimde yayımlanmamıştır. Ziya Gökalp'ın bir iki bazı başka yazısıyla birlikte "İçtimaiyat: Türk Devletinin Tekâmülü" yazılarından sadece yedisi Dergâh'ın 32, 36, 37, 39, 40, 41 ve 42. sayılarında kendilerine yer bulabilmiştir. Biz bu eserde yazıların altına düştüğümüz dipnotlarda her iki derginin künyelerine de yer verdik.

Sırası düşmüşken *Dergâh* dergisi hakkında da birkaç söz etmek istiyoruz: 15 Nisan 1921-5 Ocak 1923 tarihleri arasında İstanbul'da, üstelik İstanbul'un işgal altında olduğu ve Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü dönemde 42 sayı yayımlanan *Dergâh* dergisi, Millî Mücadele'yi destekleyen bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir. Diğer taraftan dergiyi çıkaran kadro içinde o yıllarda Darülfünun, yani üniversite hocaları olan isimlerle birlikte öğrenciler de etkin bir rol üstlenmişlerdir. Bu isimler edebiyatımızın en önde gelen isimleridir: Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Emin Erişirgil, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Fuad

Köprülü, Mustafa Nihat Özön, Halil Vedat Fıratlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kadri Yörükoğlu. Yazar kadrosu ise devrin hemen hemen bütün yazar, sanatçı ve fikir adamlarını içermektedir. Gökalp da bu yazar kadrosu içindedir.

Burada son olarak daha önceki birkaç yayından da bahsetmek istiyoruz. Öncelikle bu yazıların daha önceki yıllarda Kâzım Yaşar Kopraman tarafından bir kitap haline getirilerek Kültür Bakanlığı'nca Ziya Gökalp serisi içinde yayımlandığını belirtmek isteriz (Ziya Gökalp, *Türk Devletinin Tekâmülü*, Hazırlayan: Kazım Yaşar Kopraman, Ankara 1981: Kültür Bakanlığı Yayınları). Ayrıca Ziya Gökalp'ın bu yazı serisinin tamamının yer aldığı *Küçük Mecmua*'nın tümü Şahin Filiz tarafından yeni harflere aktarılarak üç cilt halinde yayımlanmıştır (*Ziya Gökalp Küçük Mecmua*, 3 cilt, Antalya 2009-2010: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları). Yine söz konusu yazıların ancak yedi tanesinin yer bulduğu *Dergâh* dergisininin dört cildi de Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer tarafından yeni harflere aktarılarak kitap hacminde yayımlanmış bulunmaktadır (Arslan Tekin-Ahmet Zeki İzgöer, *Dergâh Giriş-Çeviriyazı-Dizin I-II-III-IV Cilt (Takım)*, Ankara 2014: Türk Tarih Kurumu Yayınları). Ancak bu yayınların bir kısmı hazırlandığı dönemin şartları gereği bir takım eksiklik ve hatalar barındırırken bir kısmı da maksada matuf olarak hazırlanmamıştır. Üstelik biz günümüz bilgi teknolojileri sayesinde Ziya Gökalp'ın ayrıntılı künye vermediği, hatta bazen hiç künye vermediği kaynakların çok önemli bir kısmına ulaşma imkânına da sahibiz. Böylece okuyucu için Gökalp'ın temel kaynakları hususunda da bir çeşit bilgilendirme yapma imkânımız doğmaktadır.

Ziya Gökalp'ın *Küçük Mecmua* dergisinde yayımladığı masal, manzum tiyatro ve şiirlerini de ayrı bir bölüm olarak bir araya getirmeye çalıştık. Bu metinlerin bir kısmı,

daha sonra bazı değişikliklere tabi tutularak farklı kitaplarının içinde de yer almıştır.

Küçük Mecmua'da yayımlanmış olan dokuz "halk masalı" ile "Malazgirt Muharebesi" adlı manzum piyes daha sonra *Altın Işık* adlı kitabın içeriğinde de bazı değişikliklerle yer alacaktır. *Küçük Mecmua*'nın önemli hususiyetlerinden birisi masallarla ilgili teorik meselelerin ele alındığı makalelerle birlikte derleme masal metinlerinin yayımlanmasıdır. Bilindiği üzere ülkemizde masal türüne bilimsel yaklaşımın öncüsü Ziya Gökalp'tır. Gökalp, *Küçük Mecmua*'da yayımladığı "Usullere Dair: Halkiyat I Masallar" (1/18, 10 Safer 1341/2 Teşrinievvel 1338) adlı makalesinde masal derlemesi meselesine ciddi anlamda ilk görüşleri ileri sürmüştür. "Halkiyatın tatbik ettiği şifahi ananelerden birincisi" olarak masalları gören Gökalp, bu yazısından anladığımıza göre *Dede Korkut Kitabı*'ndaki destanî hikâyeler ile Âşık Kerem, Âşık Garip, Şah İsmail gibi bugün halk hikâyesi türünün örnekleri olarak kabul ettiğimiz metinleri de "şifahilikten taharriliğe geçen" halk masalları olarak kabul etmektedir. Gökalp, *Küçük Mecmua*'da neşredilen ve büyük bir kısmı *Altın Işık*'ta yer alan masalların Diyarbakır Türklerinden derlendiğini, Keloğlan ve Küçük şehzade gibi masalların Anadolu'nun değişik yerlerinden alındığını belirtmektedir. Bu ifade Gökalp'ın yayımladığı masalların derleme yöntemiyle elde edildiğini göstermektedir. Gökalp, masalın kendine mahsus tabirleri, kendine mahsus lisanı olduğunu belirterek masalların *ocaktan yetişme masalcı*lardan derlenmesi gerektiğini vurgular. Masalcıları eski ozanlığın kadınlarda devam eden kısmı olarak gören Gökalp, anadan kıza intikal eden masalcılığı bir sanatkârlık çeşidi olarak görür. Gökalp, günümüzde de derlemenin temel ilkelerinden olan masalcının ağzından çıkan her kelimenin olduğu gibi kaydedilmesi, bir kelimesinin bile değiştirilmemesi gerekti ilkesine vurgu yapar. Küçük

Mecmua'da yayımlanan masallar için *"maatteessüf bu usule muvafık olarak toplanamamıştır. Çünkü bir hakiki masalcı bulamadık. Mamafih masallara renk veren ananevi ibareleri, tabirat-ı mahsusiyeyi aynen zapt ettik"* diyen Gökalp, makalesinde daha sonra şu ifadelere yer vermiştir:

> *"Bir masalı zapt eden, bunu hangi kasabanın veya köyün ahalisinden ve hangi fertten zapt ettiğini kaydetmelidir. Bu adam, Türkmen mi, Yörük mü, Çıtak mı, yoksa bu gibi unvanlara haiz olmayan sadece Türk mü? Eğer henüz boy ve il hayatı yaşayanlardansa, hangi ilden ve hangi boydan olduğunu da göstermek lazım gelir. Bunu anlayabilmek için sormak usulünü bilmeli. Mesela, ben Carabluslu bir Türkmen Beyine ne olduğunu sordum. İptida "Türkmen'im" dedi. "Türkmenler arasında sizi başka Türkmenlerden ne adla ayırırlar?" diye sordum. "Bize Beğdilli derler" dedi. Anlaşıldı ki bunlar Oğuz'un Beğdilli boyuna mensuptur. Masalı zapt eden, masalcının ilinden, boyundan başka içtimai vaziyetini, seciyesini, hüviyetini de deftere kaydetmelidir. Masalcı masalı kimden almış ve o da kimden almış. Mümkünse bunları da zincirleme olarak yazmalı. Ta ki elde edilen bir masalın hangi zümreye mensup olduğu ve hangi şahsiyetten geldiği tamamıyla malum olsun."*

Ziya Gökalp'ın *Küçük Mecmua*'da yayımladığı ve bugün de masal türü kapsamında değerlendirebileceğimiz metinlerden "Tembel Ahmet" ve "Kuğular" masalları tamamıyla mensur haldedir. "Keloğlan", "Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan", "Keşiş Ne Gördün?", "Yılan Bey ile Piltan Bey" ile "Pekmezci Anne" masalları ise aslen mensur olmakla birlikte aralarda manzum parçalar da bulunan metinlerdir. Tamamıyla manzum olan masallar ise "Küçük Hemşire", "Kolsuz Hanım" adlı masallardır. Mensur masallar

zaten masalın anlatım tarzına uygun olduğu için olaylara ve tiplere küçük müdahalelerle derlendiği veya akılda kaldığı biçimde yazılmıştır. İçlerinde manzum kısımlar olan masallar ise Ziya Gökalp'ın özellikle manzum kısımlar eklemesiyle edebî bir çeşni katılmış metinlerdir. Türk masallarını nazma çekmenin ilk örnekleri olan manzum masal metinleri ise Ziya Gökalp tarafından şiir diliyle yeniden yazılmış ürünlerdir. Manzum veya mensur masallar, edebî ve estetik değerinden ziyade çocuklarda millî şuurun uyandırılması başta olmak üzere eğitim işlevi ağır basan metinlerdir. Ziya Gökalp, o devrin şartlarınca derlediği masalları mensur veya manzum halde yeniden yazarken estetik bir anlayışı ön planda tutmamıştır. Gökalp'a göre masallar, çocukların eğitimi açısından son derece önemli metinlerdir. Bunu, kızı Hürriyet Hanım'ın daha küçük bir çocukken sorduğu soruya verdiği cevaptan da anlamaktayız: *"Bu masalları yalnız senin ve kardeşlerin için yazmıyorum; Türk çocukları için yazıyorum. Ben yalnız senin ve kardeşlerinin babası değilim. Bu dünyadaki bütün Türk çocuklarının babasıyım. Sizleri ne kadar düşünür ve seversem onları da o kadar düşünür ve severim."*[1].

İlk olarak *Küçük Mecmua*'da yayımlanan ve daha sonra *Altın Işık* adlı kitaba da alınan bir başka metin ise Sultan Alparslan'ın Malazgirt Muharebesini konu alan manzum tarihî piyestir. "Tarihî Kahramanlıklar" üst başlığı ile ve "Malazgirt Muharebesi" adıyla yayımlanan bu manzum tarihî piyes *Altın Işık* adlı kitaba alındığında başlığı "Alparslan: Malazgirt Muharebesi" olarak kısmi değişiklikle verilmiştir. Ziya Gökalp'ın damadı Ali Nüzhet Göksel, bu piyesin ilk temsilinin Sakarya Zaferi'nin yıldönümü dola-

[1] Şevket Beysanoğlu (1964). *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar Söylenenler*, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, s. 326.

yısıyla Diyarbakır'da Gençlik Derneği tarafından Mekteb-i Sultanî salonunda gerçekleştirildiğini yazmaktadır[2].

Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua*'da birisi "İşçi Kızı" müstear adıyla olmak üzere toplam 17 şiir yayımlamıştır. Toplam olarak 120 şiiri bulunan Ziya Gökalp'ın şiirlerinden yaklaşık % 10'u ilk olarak *Küçük Mecmua*'da yayımlanmış olup daha sonra herhangi bir kitabına dâhil edilmeyen şiirlerinden oluşmaktadır. Ancak Gökalp'ın hayattayken yayımlanan *Yeni Hayat* adlı eserinin ölümünden yıllar sonra 1941 yılında yeni harflerle yapılan ikinci baskısına *"Mütareke Yıllarında ve Kurtuluş Savaşı Sıralarında Malta'da Yazdıkları ve Küçük Mecmua'da Neşrettikleri Şiirlerden"* başlığı altında, daha önce *Küçük Mecmua*'da yayımlanan "İstida", "İkinci İstida", "Niçin", "Mektepli Hanım Kızların Marşı", "İpek Kozası", "İktisadi Vatanperverlik" ve "Yörük Ali" başlıklı yedi şiiri eklenmiştir[3]. Yine Ziya Gökalp'ın şiirlerini derleyip bir araya getiren Fevziye Abdullah Tansel de *Küçük Mecmua*'da yayımlanan şiirleri, Gökalp'ın kitaplarında yer almayan başka şiirleriyle birlikte toplam 57 şiiri "Dağınık Şiirler" başlığı altında eserine almıştır. Ziya Gökalp'ın şiirleri, aslında kitap ve makalelerinde öne sürdüğü görüş ve düşüncelerin manzum biçimde ifadesinden başka bir şey değildir. Tarihî ve millî duyarlığı öne çıkaran, kısmen ekonomi meselelelerine de temas eden bu şiirlerden bir kısmı Gökalp'ın hep yaptığı gibi çocuklara da hitap edici mahiyettedir. Nitekim "Mektepli Hanım Kızların Marşı", "Diyarbakır Dârüleytâmı'nın Sünnet İlâhisi" gibi şiirler çocukları muhatap almaktadır.

Yazımda genel olarak Türk Dil Kurumu'nun yazım kurallarını esas almaya çalıştık. Mesela noktainazar, Kanunuesasi gibi tamlamaları "klasik imla"sıyla değil TDK'nın

---

[2] Ali Nüzhet [Göksel], "Müsamere", *Küçük Mecmua*, 16, 26 Muharrem 1341-18 Eylül 1338 [18 Eylül 1922], 15-16.

[3] *Yeni Hayat*, İstanbul 1941, İkbal Kitabevi.

benimsediği şekilde yazdık. Diğer eserlerinde olduğu gibi bazı okuyucuya gereksiz ve sıkıcı gelecek olsa da genç okuyucularımızı dşünerek parantez için anlamlandırmaya devam ettik. Ayrıntılı açıklama gereken özel isim ve kavramlar için ise "İsimler ve Kavramlar Sözlüğü"ne bakılabilir.

Gökalp'ın özellikle genç okuyucularca daha iyi anlaşılması için bütün eserlerinde uyguladığımız yöntem bu eserinde de uygulanmıştır. Yani anlaşılması bugün için zor olan kelimeler, parantez içinde ve küçük puntolarla verilmiştir. Ayrıca kavramlar ve özel isimler için de eserin sonuna ayrıntılı bir "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" eklenmiştir.

Malta sürgününden döndükten sonra, savaş yıllarında İstanbul'da barınamayarak "sıla-i rahim" eden ve Diyarbakır'da çok zor şartlarda kıt imkânlarla düşünce üretme ve yazma faaliyetini sürdüren Gökalp'ın *Küçük Mecmua*'sının ne denli büyük bir iş olduğunun günümüzün gençlerince bilinmesi ve tanınması tek dileğimizdir. Bir Türk aydınlanması için düşünce eserleri hazırlaması kadar bu düşüncelerini uygulamaya dökme anlamında da örnek eserler vermiş olan Ziya Gökalp'ın hazırladığımız bu eserinin de okuyucuya faydalı olmasını diliyorum. Bu vesileyle eseri yayımlayan Ötüken Neşriyat'a, değerli yayıncımız Nurhan Alpay'a ve editörümüz Göktürk Ömer Çakır'a teşekkür ediyorum.

Dr. Ali DUYMAZ
Nisan 2018, Balıkesir